

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
PEDAGOGIK MAHORAT VA XALQARO BAHOLASH ILMIY-AMALIY MARKAZI**

**2023-2024 O'QUV YILIDA IJOD
MAKTABLARINING 9-SINF O'QUVCHILARI UCHUN**

ADABIYOT

**FANIDAN YAKUNIY ATTESTATSIYASINI O'TKAZISH
BO'YICHA METODIK TAVSIYA VA MATERIALLAR**

**ONA TILI VA ADABIYOT FANIDAN IXTISOSLASHTIRILGAN TA'LIM MUASSASALARI
TIZIMIDAGI IJOD MAKTABI BITIRUVCHILARI UCHUN DAVLAT IMTIHON ESSE
MAVZULARI SPETSIFIKATSIYASI**

Mazkur Esse spetsifikatsiyasining maqsadi bitiruvchi o'quvchilarning ona tili va adabiyot fanidan bilim darajasini aniqlash uchun qo'llaniladigan esse mavzulari strukturasi va unga qo'yiladigan talablarni belgilashdan iborat. Mazkur hujjatga aprobatsiyalar natijasida qo'shimchalar, o'zgartirishlar va tuzatishlar kiritilishi mumkin.

9-sinfni tugatgan o'quvchilar ona tili va adabiyot fanidan ta'lim dasturi bo'yicha ma'lum darajadagi kompetensiyalarga ega bo'ladilar.

O'quvchilarning olgan bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlash uchun 2023–2024-o'quv yilida 9-sinflarda yakuniy imtihon yozma shaklda o'tkaziladi.

Har bir esse mavzulari ona tili va adabiyot fani bo'yicha umumta'lim maktablarning 5-9-sinflari mavzularini qamrab olgan. Shuningdek, essenini baholash mezonlari ham keltirilgan.

Esse mavzulari kiritilishining yana bir ahamiyatli tomoni shundaki, o'quvchilarning ona tili va adabiyot fanlaridan olgan bilimlari hamda savodxonligi mustahkamlanadi, ijodkorlik, so'z boyligidan foydalana olish malakasi oshadi, o'z qarashlarini mantiqiy, tizimli ifodalash tajribasiga ega bo'ladi va shu yo'nalishda fikrini yetkazib berishni o'rganadi.

9-sinflar uchun esse uch variantda tuzilgan bo'lib, har bir variantda uchtadan esse mavzulari bor. Shunga ko'ra, variantdagi mavzularning ikkitasi adabiyot fanidan imtihon materiallari Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturida belgilangan mavzular asosida, bittasi esa erkin mavzuda tayyorlandi.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari tizimidagi ijod maktablarida tahsil olayotgan 9-sinf o'quvchilari o'rtasida yakuniy attestatsiya o'tkazilishi munosabati bilan imtihon olish uchun esse mavzulari tavsiya etilmoqda. Imtihonda esse tanlanishidan maqsad o'quvchilarda mantiqiy-kreativ mushohada yuritish ko'nikmalarini shakllantirish, mustaqil va ijodiy fikrlashga o'rgatish, imlo va uslubiy

savodxonlikni tarkib toptirish, og‘zaki va yozma nutq malakalarini rivojlantirishdan iborat.

O‘quvchi esseni yozib, qayta tekshirib, xatolar ustida ishlashi, qo‘shimchalar qo‘shishi inobatga olinib, 3 akademik soat vaqt belgilanadi.

O‘quvchilarning yozma ishlari ona tili fanlarining har biri uchun alohida 100 ballik tizim asosida:

0 – 29% – “qoniqarsiz”;

30–65% – “qoniqarli”;

66–85% – “yaxshi”;

86–100% – “a‘lo”

baho kabi baholanadi. Har bir topshiriq uchun belgilangan balldan yuqori ball qo‘yilishiga yo‘l qo‘yilmaydi.

9-sinf bitiruvchilari uchun ona tili va adabiyot fanidan ta’limiy maqsadlar	
Grammatikaga oid o‘zlashtiriladigan me’yorlar:	o‘zbek adabiy tili grammatikasining me’yor va imkoniyatlarini bilish
	nutq uslublarining chegara va imkoniyatlarini bilish
	og‘zaki va yozma nutqda so‘z o‘zgartiruvchi va shakl hosil qiluvchi qo‘shimchalar, grammatik ma’no ifodalovchi vositalarni tanlay olish
	sinonimik va uslubiy imkoniyatlardan to‘g‘ri foydalana olish
	gapda so‘z tartibiga rioya qilish, gap bo‘laklarini turli turkumga oid so‘zlar, otlashgan so‘zlar, so‘z birikmalari va iboralar vositasida ifodalay olish
	gap turlaridan, undalmali, kirish so‘zli va birikmali, uyushiq bo‘lakli, ajratilgan izoh bo‘lakli gaplardan, qo‘shma gap turlaridan, ko‘chirma va o‘zlashtirma gaplardan to‘g‘ri va o‘rinli foydalana olish
	Sifat ko‘rsatkichlar — matndagi gaplarning mazmunan o‘zaro bog‘liqligi va aloqadorligi ko‘rsatilgan mavzu doirasida birlashishi, tinish belgilarini to‘g‘ri qo‘yish, matndagi xat boshilarning yaxlitligi va fikr izchilligini ta’minlash, o‘rganilgan ifoda vositalarini o‘rinli qo‘llay olish va ularning uslubiy imkoniyatlaridan foydalana olish, ish qog‘ozlarini yoza olish
Adabiyot	mumtoz adabiyot janrlari bilan zamonaviy adabiyot janrlarini farqlay olish
	berilgan har qanday mavzuda yozma ravishda mustaqil fikr yurita olish
	o‘qigan asaridan olgan taassurotlarini yorqin ifodalab bera olish
	o‘zga insonning tuyg‘ulari va hissiy kechinmalari xususida fikr yurita olish

turli mavzularda esse yoza bilish
o'rganilgan adiblar tabiatiga xos bo'lgan xislatlarni baholay bilish
adabiy qahramonlarning xatti-harakatlariga munosabat bildira olish va uni asoslay bilish
yuksak didli va aqlan barkamol adabiy qahramonlarning xislatlarini ochib bera olish
musiqa yoki rang tasvir asari zamiridagi badiiy jozibani his qilish va uni so'z bilan ifodalab berish
o'rganilgan asarlarda tasvirlangan badiiy timsollar xususiyatiga xos bo'lgan xislatlarni anglab, ularga munosabat bildira olish
o'rganilgan asarlardagi adabiy qahramonlar xususiyatiga xos bo'lgan fazilatlarga mustaqil fikr bildira olish
o'rganilgan badiiy asarlar timsollarining tabiatidagi milliy xususiyatlarni anglay bilish
adabiy-tarixiy davrlarga va adiblar ijodiga to'g'ri baho bera olish

Esseni baholash mezon		1-2 ta	3-4 ta	5-6 ta	7-8
Imlo xatolari	15 ball	13-14 ball	9-12 ball	9-10 ball	8-7 ball
Uslubiy xatolar	15 ball	13-14 ball	9-12 ball	9-10 ball	8-7 ball
Tinish belgilari	10 ball	9-10 ball	7-8 ball	5-6 ball	3-2 ball
Mavzuning dalillar asosida(asardan parcha) yoritilishi	20 ball				
Esse matnida 2 va undan ortiq xalq maqoli, aforizmlar, she'riy parchalar matn mazmuniga mos bo'lsa, izohlangan bo'lsa, erigraf qo'llangan bo'lsa, tuzilgan reja mavzuga to'la mos bo'lsa	15-20 ball				
Maqol, aforizm, she'riy parchalar qo'llangan, lekin to'liq izohlanmagan bo'lsa	9-14 ball				
Faqat maqolning o'zi qo'llangan va izohlangan bo'lsa	4-8 ball				
Badiiyliigi (so'z qo'llash mahorati, she'riy parchalar, maqollar, afforizmlarni qo'llash)	20 ball				
Iboralarni, sifatlashlarni, ko'chma ma'noli, sinonim, antonim so'zlarni o'rinli qo'llagan	15-20 ball				

bo'lsa					
Sinonim so'zlarni to'g'ri qo'llagan bo'lsa	9-14 ball				
Fikr bo'yoqsiz, shunchaki ma'lumot sifatida qo'llangan bo'lsa	4-8 ball				
Husnixat	6 ball				
Husnixat aniq va ravon, tushunarli bo'lsa	5-6 ball				
Husnixat biroz noaniq, harflar qiyshaygan bo'lsa, ravon o'qish biroz qiyin bo'lsa	1-4 ball				
Mustaqil fikr bildira olish xususiyati	10 ball				
Har bir ma'lumot izohlanib, xulosa, qiyosiy tahlil qilinib, o'z munosabati ifodalangan bo'lsa	7-10 ball				
Mavzu bo'yicha ma'lumotlar darslik asosida ifodalanib, o'quvchining o'z dunyoqarashi ifodalanmagan bo'lsa	4-6 ball				
Qolgan holatlar	1-3 ball				
Ozodalik (bo'yamasdan yozish)	4 ball				
JAMI:	100 ball				

Esse uchun mavzular:

1. O'zbekistonda media sohasida jurnalist va blogerlar soni oshib bormoqda. Faollar bu ikki toifaning o'rtasida farq mavjudligini ta'kidlashadi. Ayrimlar blogerlikni jamiyat uchun keraksiz deb hisoblashadi.

2. Tabiatni asrab qolishning turli yechimlari mavjud: ayimlar bu borada ko'proq daraxt ekish kerakligini aytishsa, boshqalar daraxt kam ekilsa ham, unga qarovchi mas'ul tayinlanishi kerakligini ta'kidlashadi.

3. Ba'zilar aytishiga qaraganda, inson qayerda yaxshi daromad topsa, o'sha yerda ishlashi kerakligini aytishadi, ayrimlar esa daromaddan qat'iy nazar o'z yurtida ishlash kerakligini ta'kidlashadi.

4. Ayrimlar bolani kichkinaligidan o'zi qiziqqan fanlarni o'qitish tarafdori, ba'zilar esa bolalarning kichkinaligida hamma fanlarni o'rganishi kerakligini ta'kidlashadi .

5. Ba'zilar davlatning tadbirlarini tez-tez uyushtirishi kerakligini bu esa uning jahon hamjamiyatida nufuzi yanada ortishini aytishadi, boshqalar esa bunday

tadbirlarning keraksizligini, unga sarflanayotgan pullarni ta'limga yoki boshqa sohalarga yo'naltirish kerakligini ta'kidlashadi.

6. Ayrimlar xorijiy seriallarning miliy mentalitetimizga ta'sirini salbiy baholamoqda, ba'zilar esa bu milliy kinematografiya rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlashmoqda.

7. O'zbek jamiyatida turli marosimlar uchun hashamdorlik kundan kunga ortib bormoqda. Buni ayrimlar orzu-havas deb bilsa, boshqalar ortiqcha isrofgarchilik deb baholamoqda.

8. Mamlakatimizda elektr energiyasi bilan bog'liq muammolar ko'paymoqda. Buning sababi sifatida ayrimlar korrupsiyani ayblasa, boshqalar munosib bo'lmagan kadrlar faoliyatini tanqid qiladi.

9. Ko'pchilik insonlar oily ta'limga o'qishga kirishda repititor ta'limini afzal ko'rishadi, ayrimlar esa bu borada maktab ta'limining o'zi ham yetarli ekanligini ta'kidlashadi.

10. Ayrimlar O'zbekistonda yashovchi bolalarning hammasi millatidan qat'iy nazar boshlang'ich ta'limni o'zbek tilida olishi kerak deb ta'kidlasa, boshqalar bunga keskin qarshi chiqib, ular o'z ona tilida ta'lim olishi kerakligini ta'kidlashadi.